

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ԱՂԲԵՋԱՆԵՐԵՆ ՄԱՄՈՒԼ .
ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ԵՎ ԱՂԲԵՋԱՆՈՒՄ ՀՐԱՏԱՐԱԿՎԱԾ ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆՆԵՐԸ

Բանալի բառեր՝ Հայաստանի ազգային գրադարան, աղբեջաններեն մամուլ, Խորհրդային մամուլ, Հայաստան, Աղբեջան, ամսագիր, թերթ:

Keywords: National Library of Armenia, Azerbaijani-language periodicals, Soviet press, Armenia, Azerbaijan, newspaper, magazine.

Սույն հոդվածում համառոտ դիտարկելու ենք Հայաստանի ազգային գրադարանում (այսուհետ՝ ՀԱԳ) պահպանվող աղբեջանալեզու թերթերն ու ամսագրերը: Ընտրված նյութի մասին համապարփակ պատկերացում կազմելու համար փորձել ենք համառոտ անդրադարձ կատարել աղբեջաններեն մամուլի սկզբնավորման պատմությանն ընդհանրապես՝ հատկապես ներկայացնելով Խորհրդային Հայաստանում ու Աղբեջանում հրապարակված աղբեջանալեզու թերթերի պատմությունը: Փորձ ենք կատարել նաև դրանք ներկայացնել աղյուսակի տեսքով՝ հնարավորինս համակարգված ներկայացնելու նպատակով: Ներկա աշխատանքը վերաբերում է ՀԱԳ-ի գրապահոցներում առկա մամուլին ու դրա պատմությանը՝ սկսած 1940-ական թվականներից 1990 թվականը ներառյալ: ՀԱԳ-ը, որպես գրատպության խոշորագույն պահոց և գրադարանագիտական, կրթական, մշակութային, տեղեկատվական կենտրոն, ստեղծում է բոլոր պայմանները տեղեկատվության հավաքագրման, մշակման և ընթերցողներին այն հնարավոր բոլոր տարբերակներով հասանելի դարձնելու համար [ՀԱԳ կայք]: ՀԱԳ-ում պահպանվում են 1940-1990 թթ. ժամանակաշրջանի ինչպես Հայաստանում, այնպես էլ Աղբեջանում ու Վրաստանում հրատարակված մամուլի օրինակներ: Այստեղ առկա են «Ազәрбајҹан Кәңчләри» (Աղբեջանի երիտասարդություն), «Աзәрбајҹан Мүәллими» (Աղբեջանի մանկավարժ), «Бақы Ахшам» (Երեկոյան Բաքու), Աзәрбајҹан пионери (Աղբեջանի պիոներ), «Sovet Ермәнистань» (Սովետական Հայաստան), «Աзәрбајҹан бәдән тәрбијәчиси» (Աղբեջանի ֆիզկուլտուրնիկ), «Бағбан» (Այգեգործ, Այգեգործ), «Сосиалист Сумгајыты» (Սումգայիթի սոցիալիստ), «Шәрг Гапысы» (Արևելյան դարպասներ), «Шәргин Шәфәги» (Արևելքի լուսաբացը), «Совет Кәнди» (Խորհրդային գյուղը), «Боллуг Уғрунда» (Առատության համար, հետագայում՝ Варденис), «Варденис» (Վարդենիս), (Բարձր բերքի համար), «Әдәбијат Җәзетәси» (Գրական թերթ, հետագայում՝ Әдәбијат вә Инчәсәһәт) (Գրականություն և արվեստ), «Коммунист» (Կոմունիստ), «Данышыр Бақы» (Բաքվի գրուցակից), Әмәк (Աշխատանք), «Гафан» (Ղափան), «Јени Јол» (Նոր ուղի), «Пҫндзи һамар», (Պղնձի համար), «Гукасяни Колтһесакан» (Ղուկասյանի կոլտնտեսական), «Идман» (Սպորտ), «Достлуг» (Բարեկամություն) թերթերը: Խորհրդային Հայաստանում և Խորհրդային Աղբեջանում հրատարակվել են հայերեն գրքեր, թերթեր, ամսագրեր, դասագրքեր և այն: Նախքան բուն աշխատանքին անցնելը մի քանի խոսք աղբեջանական մամուլի անցած փուլերի ու պատմության մասին:

Հայաստանում հրատարակված աղբեջաններեն մամուլը

Ինչ վերաբերում է համատեղ գործունեությանը, ապա կարող ենք նշել այն փաստը, որ Խորհրդահայ մամուլում ազգային փոքրամասնությունների մեջ տարվող աշխատանքների, նրանց հուզող խնդիրների վերաբերյալ ելույթներ էին ունենում այնպիսի քաղաքական ու հասարակական գործիչներ, ինչպիսիք էին Բ. Էֆենդիևը, Ա. Շամիլովը, Ա. Քարիմովը, Ումարովը և այլ ժամանակների եղբայրական ժողովուրդների այլ ներկայացուցիչներ, ովքեր ապրում և աշխատում էին Հայաստանում: Ազգային փոքրամասնությունների մեջ Խորհրդային իշխանության գաղափարների տարածման, քաղաքական կյանքի աշխուժացման, նոր կենցաղային ու հասարակա-

կան հարաբերություններին նրանց հաղորդակից դարձնելու, մի խոսքով նրանց մշակութաքաղաքական ու տնտեսական առաջընթացն ապահովելու գործում խոշոր դեր կատարեցին Հայաստանում նրանց լեզվով հրատարակվող պարբերականները: Եվ ահա 1921 թվականի կեսերից Երևանում սկսեց լույս տեսնել «ԲՅՈՒՆ» (Ռանչպար հետագայում՝ Կոմունիստ, Սովետ Էրմանիսթանի) թերթը, որը հրատարակվում էր անկանոն պարբերականությամբ և երբեմն էլ երկարատև ընդմիջումներով՝ գրական-ժուռնալիստական ուժերի բացակայության պատճառով: 1923 թվականի ապրիլին Հայաստանի Կոմկուսի Կենտկոմի քարտուղարությունը քննեց Ազիտպրոպ բաժնի ադրբեջանական սեկցիան բարելավելու հարցը: Որոշվեց ենթաբաժնին կից ստեղծել հրատարակչական հանձնաժողով, որը կազմակերպելու էր տեղական նշանակություն ունեցող բրոշյուրների թարգմանության ու հրատարակչության գործը: Անհրաժեշտություն եղավ նաև վերսկսել ադրբեջաներեն «Ռանչպար» շաբաթաթերթի հրատարակումը և խնդրել՝ Անդրերկկոմին՝ Հայաստան, Կենտկոմի տրամադրության տակ գործուղել ադրբեջանցի գրողներից մեկին՝ ադրբեջաներեն հրատարակությունների գործը գլխավորելու համար: Այդ գրողը Բալա Էֆենդին էր, իսկ «Ռանչպար»-ը քաղաքական բնույթի գյուղացիական պարբերական էր, որ լույս տեսավ մինչև 1924 թվականի կեսերը: 1925 թվականի նոյեմբերի 29-ից սկսեց հրատարակվել «Занки» (Զանգու) շաբաթաթերթը, որը լույս էր տեսնում բավականին կանոնավոր պարբերականությամբ ու առաջին ամիսներին իր նախորդ՝ «Ռանչպար»-ի նման, մեծ մասամբ անվճար տարածվում էր Հայաստանում բնակվող ադրբեջանցիների շրջանում: Թերթի պատասխանատու խմբագիրը Ալեքսեյ Ռիզան էր [Ֆելեքյան, 1970, 67-68]: Այնուհետև Հայաստանում սկսեցին լույս տեսնել ադրբեջաներեն լեզվով այնպիսի թերթեր, ինչպիսիք են «Սովետ Էրմանիսթանի», «Բարձր Բերքի համար», «Առատության համար», «Վարդենիս», «Նոր ուղի», «Ղափան» թերթերը: Բացի Հայաստանից ադրբեջաներեն լեզվով մամուլ հրատարակվել է նաև հարևան Վրաստանի Հանրապետությունում՝ «Шәргин Шәфәри» (Շարգին Շաֆագի, Արևելքի Արշալույսը): Թերթերում պարբերաբար հրատարակվել են մշակութային, քաղաքական անցուղարձի արտաքին ու ներքին քաղաքականության, մարզական, գյուղատնտեսական, արդյունաբերական ու տնտեսական նորությունների մասին հոդվածներ: Թերթերում հիշատակության են արժանի ամսվա ու տարվա քաղաքական, մշակութային, քաղաքական ու հասարակական գործիչներին հոբելյաններին նվիրված համատեղ միջոցառումների, հայրենասիրություն, մարդասիրություն քարոզող հոդվածները: Այստեղ պարբերաբար հրատարակվել են քաղաքական, մշակութային ու հասարակական գործիչների փոխայցելությունների, հիշարժան տարեթվերի, տոնական միջոցառումներին, մասնավորապես՝ աշխատավորների, 1941-1945 թթ. Հայրենական մեծ պատերազմի հաղթանակին նվիրված շքերթները: Թերթերում ամփոփ կերպով կարելի է հանդիպել Խորհրդային Միության հասարակական ու քաղաքական գործիչների կողմից իրականացված աշխատանքների մասին հաշվետու զեկույցները, նրանց փոխայցելությունների, հանդիպումների, ստորագրած հուշագրերի մասին ծավալուն ակնարկներ: Այստեղ կարելի է ծանոթանալ հրատարակվող գրքերի մասին ակնարկներ: Եղել են ադրբեջանալեզու այնպիսի թերթեր, որոնք համանուն էին Հայաստանում հրատարակվող թերթերի հետ: Նշված թերթերից էին «Սովետ Էրմանիսթանը», (համապատասխանաբար Սովետական Հայաստան), «Վարդենիս» (հետագայում՝ Բարձր Բերքի համար, Կարմիր Բասարգեչար, Ստալինյան ուղի), «Բաղրան» (Այգեգործ), «Պղնձի համար» (հետագայում՝ Ղափան), «Յենի յոլ» (Նոր ուղի) և այլ թերթեր:

Ուսումնասիրված թերթերի ցանկը

հ/հ Վերնագիր	Հրատ. տարեթիվ	ՀԱԳ-ում առկա տարեթվեր	Ուղղվածություն և բնույթ	Խմբագիրներ	Հրատ. վայր
1. Боллуг Уғрунда, 1964-1973, (Առատության հա-	Վարդենիս 1930-1988 Բարձր բերքի համար 1957- 1962 Առա-	Վարդենիս 1973-1988 Բարձր բերքի համար 1957- 1962 Առա-	Մշակույթ, ար- դյունաբերու- թյուն, քաղաքա- կանություն, կուլտնտեսու-	Ի. Ալին, Մ. Ահ- մադով, Յ. Աբ- դուլան	Բասարգե- չար (Վար- դենիս)

մար) 1964-1972 Варденис (Վարդենի) 1930-1988 (Հետագայում՝ Բարձր Բերքի համար 1957-1962	տության համար 1964-1973 [Հայ պարբերական մամուլը մատենագիտական համահավաք ցուցակ (1794-1980)	տության համար 1964-1973	թյուն, մարզական, գյուղատնտեսություն		
2.Гафан Գաֆան (Կապան, հետագայում՝ Պաքար պղնձի համար 1930-1935 թթ., Պղնձի համար (1946-1979 թթ.))	Ղափան Պայքար պղնձի համար 1930-1988 ПҢԻԾԻ համար (Պղընձի համար) 1946-1979 [Հայ պարբերական մամուլը մատենագիտական համահավաք ցուցակ 1794-1980, էջ 456]	Ղափան 1979-1988 ПҢԻԾԻ համար (Պղնձի համար) 1958-1979	Մշակույթ, տնտեսություն, քաղաքականություն, կոլտնտեսություն, մարզական, հասարակություն	Է. Սարդարյան	Կապան
3.Достлуг (Բարեկամություն)	1938-1985 [Նույն տեղում, 457]	1966 – 1985	Մշակույթ, հասարակություն, տնտեսություն, քաղաքականություն, արդյունաբերություն	Ս. Ծատուրյան, Գ. Աղաբեկյան, Գ. Գուլումյան	Կրասնասելո (Ճամբարակ)
4.Јени Јол (Նոր ուղի)	1969-1988 [Նույն տեղում, 457]	1969-1988	Մշակույթ, հասարակություն, տնտեսություն, քաղաքականություն, արդյունաբերություն	Մ. Հովսեփյան	Մասիս

SUMMARY

The article presents a brief summary of the Azerbaijani-language newspaper collection preserved at the National Library of Armenia.

The history of the beginning of the Azerbaijani-language periodicals is briefly discussed in order to provide a thorough understanding of the material we chose, with a particular focus on those published in Soviet Armenia, Azerbaijan and Georgia.

We will focus on the history of Azerbaijani-language periodicals from the 1940s through 1989, which are available at the National Library of Armenia.

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Հայ պարբերական մամուլը մատենագիտական համահավաք ցուցակ (1794-1980), Երևան, Հայկական ՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1986, 470 էջ, [Էլեկտրոնային հրատարակություն] URL: <https://is.gd/9yQ7sM>, 29.11.2022:
2. Հայաստանի ազգային գրադարանի կայք, [Էլեկտրոնային հրատարակություն] URL: <https://nla.am/>, 29.11.2022:
3. Ֆելեքյան Հ., Հայաստանի պարբերական մամուլը սոցիալիզմի կառուցման պայքարում, Երևան, ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1970, 556 էջ: